

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 8 (2023) nr 1
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2023.08.05

Piotr Magier*

Biografistyka pedagogiczna – przyczynek do definicji Pedagogical Biography – a Contribution to the Definition

Abstract: The article is methodological. Its subject is pedagogical biography understood as a scientific discipline (pedagogical sub-discipline). Based on the analytical method, the author analyzes selected texts on pedagogical biographies. On their basis, he formulates remarks aimed at developing a model (definition) of pedagogical biography. The formulated information relates to: history, administrative setting, subject, goals, functions and methodological relationships with the pedagogy of pedagogical biography.

Keywords: pedagogical biography, science, humanities, pedagogy.

* Piotr Magier (ORCID: 0000-0002-9977-5214) – dr hab., adiunkt w Instytucie Pedagogiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jan Pawła II; kontakt: piotr.magier@kul.pl.

Badania biograficzne przeżywają współcześnie renesans. Mimo że życie ważnych dla społeczności osób od wieków budziło zainteresowanie, systematyczny namysł w tym zakresie przypada na czasy nowożytne. Jego powodem jest niewątpliwie indywidualistycznie zorientowana kultura¹, niemniej również rozkwit nauk humanistycznych. Próby naukowego osadzenia humanistyki, zapoczątkowane przez Wilhelma Diltheya w kontekście dyskusji z pozytywistyczną koncepcją nauki, zdynamizowały rozwój humanistyki oraz zainspirowały do regularnych analiz metanaukowych. Pytanie o metodologiczną specyfikę każdej nauki stało się odtąd kluczowym, a wręcz nieodzownym pytaniem refleksji naukowej.

Przedmiotem artykułu jest biografistyka pedagogiczna rozumiana jako subdyscyplina pedagogiczna. Jego celem natomiast opis głównych elementów metodologicznych charakteryzujących tę dyscyplinę pedagogiczną. W tekście podjęte zatem zostały analizy definicji, funkcji oraz miejsca biografistyki pedagogicznej w strukturze nauk pedagogicznych. W konsekwencji w artykule poszukuje się odpowiedzi na następujące pytania: 1) jak historycznie rozwijała się biografistyka pedagogiczna?; 2) jakie jest jej osadzenie w administracyjnych strukturach uprawiania nauki?; 3) jak definiuje się biografistykę pedagogiczną i jakie są trudności w jej definiowaniu?; 4) jakie funkcje pełnią badania biograficzne w pedagogice? oraz 5) jakie są metodologiczne związki biografistyki pedagogicznej z pedagogiką?.

Tematyka artykułu mieści się w zakresie badawczym pedagogiki ogólnej, która jako dyscyplina metateoretyczna podejmuje badania dotyczące specyfiki nauk pedagogicznych. Tekst służy zatem budowaniu tożsamości dyscyplinarnej biografistyki pedagogicznej. Jako (można zaryzykować stwierdzenie) młoda dyscyplina pedagogiczna, szczególnie wymaga ona metodologicznego określenia, wskazania głównych kryteriów definiujących ją w aspekcie naukowym. Namysł nad jej przedmiotem, budową, metodami badawczymi, językiem oraz różnorodnymi związkami z pedagogiką i jej subdyscyplinami, tworzy znakomity punkt wyjścia dla wskazania własnej: teoretycznej i metodologicznej tożsamości.

1 E. Dubas, *Andragogiczne badania biografii – zakresy, trudności, etyka badacza (wybrane aspekty)*, w: *Biografie i uczenie się*, red. E. Dubas, J. Stelmaszczyk, seria: *Biografia i Badanie Biografii*, t. 4, Łódź 2015, s. 32.

Prezentowane treści opracowane zostały na podstawie badań analitycznych. Ich przedmiotem była literatura z trzech zakresów przedmiotowych. Pierwszą grupę źródeł stanowią prace metodologiczne i metateoretyczne. Chodzi zwłaszcza o teksty z zakresu ogólnej metodologii nauk oraz z filozofii nauki. Drugą grupę tworzy dorobek pedagogiki ogólnej. Mimo że zarówno teksty filozofów nauki, jak i pedagogów ogólnych nie odnoszą się bezpośrednio do biografistyki pedagogicznej, to jednak zawierają istotne treści tłumaczące prawdziwości metodologiczne nauk humanistycznych. Wskazują na metodologiczne narzędzia niezbędne do realizacji określonego w artykule celu. Trzecią wreszcie grupę źródeł stanowią teksty z zakresu biografistyki pedagogicznej. Są one najbardziej specjalistyczne, wprost projektujące metodologiczną i teoretyczną specyfikę biografistyki pedagogicznej.

Artykuł podzielony został na trzy części. W pierwszej zarysowana została historyczna i administracyjna specyfika biografistyki pedagogicznej. Część druga zawiera uwagi definicyjne. W części trzeciej wskazane zostały jej funkcje oraz główne aspekty metodologicznego związku biografistyki pedagogicznej z pedagogiką.

Historyczne i administracyjne określenie biografistyki pedagogicznej

Przyjmuje się, że badania biograficzne są równie stare jak badanie dziejów, a biografistyka stanowi pierwotny zakres (część) historii. Jej związek z historią uznaje się za nierozzerwalny, nie tylko temporalny, lecz również istotowy, teoretyczny. Opiera się on na rozumieniu dziejów jako wytworów człowieka. W tym ujęciu zarówno biografistyka, historia, jak i pedagogika genetycznie są naukami humanistycznymi, skoncentrowanymi na człowieku². Dzieje biografistyki wyraźnie pokazują, że uprawiana ona była nie tylko ze względów poznawczych, lecz także z powodów praktycznych. Służyła nie tylko pozyskiwaniu wiedzy, ale pełniła również istotne funkcje społeczne, kulturowe i edukacyjne³.

2 W. Szulakiewicz, *Biografistyka i jej miejsce w historiografii edukacyjnej po II wojnie światowej*, „Biuletyn Historii Wychowania”, 19–20 (2004) s. 7, DOI: 10.14746/bhw.2004.19.20.1.

3 Tamże, s. 12–14.

Podobnie jak historia i pedagogika, również biografistyka ma swe początki w starożytności greckiej (Herodot, Tukidydes, Ksenofont, Diogenes Laertios) i kolejno rozwijana była w kulturze starożytnego Rzymu (Flawiusz) oraz w okresie starożytności chrześcijańskiej (Augustyn z Hippony). Jako biografia duchowa⁴ oraz hagiografia⁵ przez wieki stanowiła istotny element chrześcijaństwa. Promując wiedzę o życiu męczenników, biskupów, świętych i błogosławionych, pełniła istotne funkcje formacyjne (wychowawcze)⁶.

Intensywne zainteresowanie biografistyką przypada na XVIII w. Jej inspiracją były nie tylko względy poznawcze, lecz przede wszystkim praktyczne i ideologiczne: udoskonalenie się technik pisarskich, poszerzenie dostępu do źródeł oraz tworzenie się ideologii społecznych i narodowych⁷. W Polsce rozwój biografistyki nastąpił kilka dekad później. W XIX w. trudna sytuacja narodu polskiego generowała potrzebę poznania postaci ważnych dla kultury polskiej. Prace Wojciecha Szymanowskiego, Leona Rogalskiego, ks. Michała Hieronima Juszyńskiego, Eustachego Marylskiego, Józefa Muczkowskiego, Kazimierza Władysława Wójcickiego, Alberta Sowińskiego, Mathiasa Bersohna ukazywały sylwetki osób zasłużonych dla Polski budując poczucie tożsamości i dumy narodowej⁸.

Równie intensywnym czasem rozwoju biografistyki polskiej pozostawał okres dwudziestolecia międzywojennego i czasy powojenne. Ich charakterystycznym rysem był rozwój krytyki biograficznej i refleksji metodologicznej oraz dążenie do sumarycznych, encyklopedycznych zestawień biograficznych⁹. Niestety po drugiej wojnie światowej liczne badania biograficzne systematycznie podporządkowywane były celom ideologicznym. Podobnie jak w przypadku

4 J. Fiłek, *Biografia duchowa*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1989, kol. 572–573.

5 A. Witkowska, *Hagiografia*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, red. J. Walkusz, Lublin 1993, kol. 475–481.

6 E. Walewander, *Biografistyka pedagogiczna i jej przekaz*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, 62 (2019) nr 1–2, s. 248–249, DOI: 10.17460/PHO_2019.1_2.15.

7 M. Jasińska-Wojtkowska, *Biografia*, w: *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 4, red. J. Wojnowski, Warszawa 2001, s. 86–87.

8 E. Walewander, *Biografistyka pedagogiczna i jej przekaz*, s. 248–251.

9 G. Karolewicz, *Biografistyka a pedagogika chrześcijańska*, w: *Pedagogika chrześcijańska. Między tradycją a współczesnością*, red. A. Rynio, Lublin 2007, s. 222–223.

pedagogiki, praktyczne i aplikacyjne zorientowanie biografistyki wykorzystywane było w celu budowania ideologii systemu komunistycznego¹⁰.

Mimo że dorobek poznawczy i praktyczny biografistyki pedagogicznej jest ogromny, a praktyczna (edukacyjna i kulturotwórcza) wartość badań biograficznych niepodważalna¹¹, problemem pozostaje wskazanie momentu, w którym badania te zaczęto określać mianem „biografistyki pedagogicznej”. Trudno napotkać informacje, kiedy nazwa ta oficjalnie pojawiła się w piśmiennictwie naukowym. Wydaje się, że administracyjne okrzepnięcie biografistyki pedagogicznej przypada na czasy współczesne i związane jest z licznymi badaniami biograficznymi prowadzonymi na terenie wielu dyscyplin humanistycznych, w tym na terenie pedagogiki i jej subdyscyplin¹².

W tym kontekście za ważny ośrodek pedagogicznych badań biograficznych uznać można Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. Obok badań z zakresu opieki społecznej¹³, badania biograficzne stanowią o specyfice tego ośrodka naukowego¹⁴. Już w 2001 r. Grażyna Karolewicz dała początek pierwszej w Polsce (i do dnia dzisiejszego bodajże jedynej) administracyjnej jednostce uprawiania biografistyki pedagogicznej, a mianowicie Katedrze Biografistyki Pedagogicznej, funkcjonującej w strukturach Instytutu Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych KUL¹⁵. W 2010 r. kierownikiem tej Katedry mianowany został Ryszard

- 10 E. Walewander, *Biografistyka pedagogiczna i jej przekaz*, s. 251–254; Z. Bereszyński, *Biografistyka w służbie edukacji obywatelskiej społeczeństwa. Szanse i zagrożenia na przykładzie wybranych postaci z historii Opola w okresie PRL*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 4 (2019) nr 1, s. 261–285, DOI: 10.36578/BP.2019.04.01.
- 11 Np.: W. Szulakiewicz, *Biografistyka*, s. 8–12; E. Sapia-Drewniak, *Biografie nauczycieli śląskich. Źródła i stan badań*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”, 31 (2016) s. 37–51.
- 12 Np.: E. Dubas, *Czas, biografia i badania biograficzne w andragogice*, „Edukacja Dorosłych”, 2 (2014) s. 13–27; E. Sapia-Drewniak, *Biografie nauczycieli śląskich*, s. 37–51; M. Nowak-Dziemianowicz, *Podmiot w narracjach. Narracja, autobiografia, tożsamość*, „Forum Oświatowe”, 2008, numer specjalny, s. 181–194.
- 13 W. Partyka, *Badania nad dziejami opieki społecznej. Mistrzowie i inicjatorzy*, w: *Nauczyciele. Szkice portretów uczonych i nauczycieli*, red. A. Królikowska, J. Falkowska, Kraków 2018, s. 139–148.
- 14 W. Szulakiewicz, *Biografistyka*, s. 11.
- 15 R. Skrzyniarz, *Sylwetki byłych profesorów i wykładowców Pedagogiki KUL*, w: *Pedagogika na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Historia i współczesność*, red. A. Rynio, R. Skrzyniarz, Lublin–Kielce 2011, s. 46.

Skrzyniarz. Kontynuując pedagogiczną tradycję uprawiania badań biograficznych na KUL, wyraźnie zdynamizował on prace z tego zakresu. Był inicjatorem licznych konferencji i publikacji, znaczących doktoratów¹⁶ a przede wszystkim twórcą pierwszego polskiego pedagogiczno-biograficznego czasopisma – „Biografistyka Pedagogiczna” (w chwili obecnej afiliowanego do Akademii Zamojskiej) oraz inicjatorem powołania Fundacji „Biografie Codzienności”¹⁷.

Przedmiotowe określenie biografistyki pedagogicznej

Podanie pełnej definicji biografistyki pedagogicznej jest zadaniem złożonym. Większość słowników pedagogicznych¹⁸ i historycznych¹⁹ nie zawiera hasła „biografistyka pedagogiczna” chociaż nazwa ta jest często używana i analizowana w pedagogicznych tekstach naukowych²⁰. Fakt, że nazwa „biografistyka pedagogiczna” nie posiada na terenie pedagogiki opracowania leksykograficznego²¹, oznacza, że nie utrzymała się ona jeszcze w polskim piśmiennictwie

- 16 R. Skrzyniarz, *Katedra Biografistyki Pedagogicznej*, w: *Pedagogika na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II*, s. 189–193.
- 17 E. Walewander, *Biografistyka pedagogiczna i jej przekaz*, s. 247–248; <http://fundacjaabc.pl/>, dostęp: 09.02.2023.
- 18 Hasła tego nie zawierają chociażby następujące słowniki: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1996; *W. Okoń, Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996; *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa 2003; *C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009; *Pedagogika*, red. B. Milerski, B. Śliwerski, Warszawa 2000.
- 19 Podobnie hasło to jest obce takim słownikom historycznym, np.: *J. Szymański, Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2006; *W. Semkowicz, Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, Kraków 1999; *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, red. Z. Staszczak, Warszawa–Poznań 1987. Warto przy tym zauważyć, że słowniki biograficzne skupiają się wyraźnie na treściach przedmiotowych – biografiami, pomijając zagadnienia metateoretyczne, np.: *A. Meissner, W. Szulakiewicz, Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń 2008; *Historia wychowania. Słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, Olsztyn 2002.
- 20 A. Wałęga, *Biografistyka w naukach o wychowaniu. Na marginesie pracy: Stefania Mazurek. Biografia pedagogiczna*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”, 28 (2012) z. 405, s. 69–70.
- 21 „O ile ostatni termin, tzn. biografia edukacyjna, został zdefiniowany w literaturze, o tyle termin biografia pedagogiczna używany jest bez definiowania jego zakresu znaczeniowego”; *W. Szulakiewicz, Biografistyka*, s. 7.

pedagogicznym, przynajmniej w chwili wydawania pedagogicznych słowników i encyklopedii. Przy bardziej radykalnej i uogólnionej interpretacji sądzić wręcz można, że badania biograficzne w pedagogice były niedoceniane²². Pomimo że słowniki opisują (sprawozdają) stan terminologiczny (języka) danej nauki, wiadomo, że nazwy i odpowiadające im definicje generowane są później niż desygnaty, do których się odnoszą. Opracowania terminologiczne są zwieńczeniem procesu konceptualizacji rzeczywistości, a jej zmiany, nowe procesy i zjawiska nie od razu znajdują swe odzwierciedlenie słownikowe. Przypuszczać można, że właśnie z taką sytuacją mamy do czynienia.

Definiowanie „biografistyki pedagogicznej” utrudnia także istnienie nazw o zbliżonym do niej brzmieniu lub znaczeniu. Chodzi zwłaszcza o określenia: „biografistyka edukacyjna”, „biografia edukacyjna”; o użycie nazwy „biografistyka” w zestawieniu z różnorodnymi przymiotnikami²³, a także istnienie określenia „badania biograficzne”²⁴. Jest to istotne o tyle, że różnice terminologiczne nie mają jedynie znaczenia stylistycznego i nie pozostają bez wpływu na definiowanie tych nazw, zgodnie z zasadą mówiącą, że zmiana nazwy pociąga za sobą zmianę jej treści.

Przyjmuje się, że termin „biografia” wprowadza informacje (opisy) dotyczące życia i działalności pewnej osoby, grupy osób²⁵ lub wprost – odnosi się do ich życia i działalności²⁶. Jednak już w odniesieniu do tej podstawowej dla biografistyki nazwy uwidacznia się niejednorodność jej znaczeń. „Biografia” bowiem znaczyć może tyle co życie pewnej osoby (rozumienie najszersze), lub jego mentalne (pamięciowe, wyobrażeniowe) przedstawienie, lub wreszcie tyle co: opis tego życia.

22 G. Karolewicz, *Biografistyka a pedagogika chrześcijańska*, s. 221; E. Sapia-Drewniak, *Biografie nauczycieli śląskich*, s. 38.

23 R. Skrzyniarz, *Wprowadzenie*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 1 (2016) nr 1, s. 15, DOI: 10.36578/BP.2016.01.01.

24 D. Lalak, *Badania biograficzne – standardy wiarygodności oraz walory edukacyjno-rozwojowe*, w: M. Boryczko, D. Jaworska, R. Krenz, D. Lalak, A. Ostaszewska, B. Skrzypczak, *Aktywna biografia w przestrzeni społecznej*, Kwidzyna 2014, s. 13–18.

25 M. Jasińska-Wojtkowska, *Biografia*, s. 86.

26 W tym kontekście pojawiają się również określenia: „uczenie się z biografii”, „biograficzne uczenie się”: E. Dubas, *Andragogiczne badania*, s. 35–36.

Analogicznie przyjmuje się, że termin „biografistyka” oznacza naukę zajmującą się badaniem życia i działalności osób i grup znaczących²⁷, mającą swój aspekt, terminologię i posługującą się właściwą dla siebie metodą²⁸. Zastanawiające jest jednak równoczesne (obok nazwy „biografistyka”) używanie określenia „badania biograficzne”, które to określenie nie odnosi się wyłącznie do procedur badawczych²⁹. Niejasne jest, czy chodzi wyłącznie o zabieg stylistyczny (używanie dwóch bliskoznacznych lub tożsamy(?)) nazw w celu urozmaicenia wypowiedzi, jednak wbrew zasadzie precyzji i ekonomii języka), czy nazwy te są różne znaczeniowo, a zatem określają inne zjawiska (nauki), lub przynajmniej wybrany aspekt jednej nauki (np. spójność metodologiczną prowadzonych badań/nauki – jak ma to np. miejsce w przypadku użycia nazw „pedagogika” i „nauki o wychowaniu”)³⁰. Wydaje się zatem, że doprecyzowania wymaga zarówno określenie przedmiotu badań biografistyki, tego co przedmiot ten oznacza (życie ludzkie, jego mentalne przedstawienie, opisy tego życia lub wszystkie te przedmioty), jak i to, czy chodzi o jedną naukę, czy o kompleks nauk.

- 27 E. Walewander, *Biografia jako istotny element badań regionalnych*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 1 (2016) nr 1, s. 250, DOI: 10.36578/BP.2016.01.15.
- 28 D. Sipińska, *Metoda biograficzna*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, red. T. Pilch, Warszawa 2004, s. 157–167; L. Dziaczkowska, *Metoda biograficzna w badaniach pedagogicznych*, w: *Przedmiot, źródła i metody badań w biografii*, red. R. Skrzyniarz, L. Dziaczkowska, D. Opozda, Lublin 2016, s. 437–448; „Uważam, że w badaniach biograficznych urzeczywistnia się to podejście do czasu jako kategorii badawczej, które zakłada, że jest on nie tylko przedmiotem naszej świadomości, ale w głównej mierze jest wymiarem naszego bycia, jest cechą naszej egzystencji”: A. Wróbel, *Czas i myślenie w kategoriach teoretycznych. Konteksty antropologiczno-metodologiczne a specyfika badań biograficznych*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 6 (2021) nr 1, s. 290, DOI: 10.36578/bp.2021.06.35; R. Skrzyniarz, *Dokumenty źródłem analiz i badań w pedagogice*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 3 (2018) nr 1, s. 275–291, DOI: 10.36578/BP.2018.03.21; tenże, *Zmagania z archiwami w kontekście badań biograficznych*, „Roczniki Pedagogiczne”, 8 (2016) nr 1, s. 63–77, DOI: 10.18290/rped.2016.8(44).1-6.
- 29 Co ciekawe w niektórych tekstach z zakresu biografistyki nie używa terminu „biografistyka”; D. Lalak, *Badania biograficzne*, s. 13–18; E. Dubas, *Czas, biografia*, s. 13–27.
- 30 W teorii nauki wiadomo, że nierzadko nauka utożsamiana jest z metodą naukową: A. Bronk, *Metoda naukowa*, „Nauka”, 2006 nr 1, s. 47.

Podobnie użycie w nazwie „biografistyka” różnych przymiotników, tj.: „pedagogiczna” oraz „edukacyjna” sugeruje, że nie są one tożsame znaczeniowo (nie są to synonimy i nie powinno się ich używać zamiennie). W literaturze przedmiotu wskazuje się na dwa zakresy treści odróżniające „biografię pedagogiczną” od „biografii edukacyjnej”. Są to ich: przedmiot oraz cele. W aspekcie przedmiotu „biografię edukacyjną” wyróżniać ma skupienie się na dociekaniach dotyczących edukacji osób badanych³¹. „Biografia pedagogiczna” stanowi natomiast opis idei, jakie przyświecały ich działalności. W aspekcie celu „biografia pedagogiczna” służyć ma celom poznawczym (teoretycznym), podczas gdy „biografia edukacyjna” realizować ma cele praktyczne: służyć edukacji i wychowaniu³².

Wydaje się zatem, że wygenerowanie wyraźnej (o jasnej treści i ostrym zakresie) definicji „biografistyki pedagogicznej” nie może polegać na prostym postępowaniu (definiowaniu) sprawozdawczym. Chodzi raczej o podanie definicji regulującej, lub nawet definicji projektującej³³. Językowo rzecz ujmując, nazwa „biografistyka pedagogiczna” jest złożeniem dwóch terminów: rzeczownika: „biografistyka” oraz przymiotnika „pedagogiczna”. Pierwotnie termin „biografistyka” odnoszony był do nauki historycznej zajmującej się opisem życia i działalności osób znaczących na tle procesów dziejowych. Badana prowadzone na jej terenie obejmowały zarówno opis sylwetki, jak i wyjaśnianie

- 31 „Biografia edukacyjna, będąca pewną częścią biografii kompletnej, to historia życia szczególnego rodzaju, bowiem skupiona na procesie uczenia się. Obejmuje historię uczeństwa podmiotu w edukacji związanej z różnymi życiowymi wydarzeniami, doświadczeniami i zmianami nadającymi ostatecznie kształt biografii edukacyjnej”: W. Segiet, *Edukacja i biografia. W kręgu wzajemnych znaczeń i wybranych odniesień*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 6 (2021) nr 1, s. 304, DOI: 10.36578/BP.2021.06.33; por. W. Szulakiewicz, *Biografistyka*, s. 7.
- 32 „Każda z wymienionych rodzajów biografii spełnia inne cele. [...] w przypadku biografii pedagogicznej chodzi przede wszystkim o przedstawienie ideałów czy ideologii wychowawczych danego okresu, a także sposobów ich realizacji w praktyce. [...] biografia ta [edukacyjna – przyp. P.M.] spełnia przede wszystkim zadanie aplikacyjne, bowiem chodzi nie tylko o poznanie danej postaci, ale też stosowanie we współczesnej praktyce edukacyjnej idei poznanych dzięki temu zabiegowi badawczemu”: W. Szulakiewicz, *Biografistyka*, s. 16.
- 33 R. Kublikowski, *Definicja, analiza i opis*, w: *Metodologia: tradycja i perspektywy*, red. M. Walczak, Lublin 2010, s. 64–65.

znaczenia życia i działalności jednostki bądź osób dla rozwoju macierzystej dla nich dziedziny³⁴.

Metanaukowa charakterystyka biografistyki pedagogicznej odnosić się powinna do teoretycznych i metodologicznych rozwiązań wypracowanych na terenie pedagogiki, a określonych przez tzw. wewnętrzne kryteria autonomii nauki, tj.: przedmiot i cel badań, język, metody badawcze, strukturę oraz twierdzenia bazowe³⁵. Ponieważ podstawowym kryterium charakteryzującym każdą naukę jest przedmiot badań w tym aspekcie właśnie, w pierwszej kolejności szukać trzeba specyfiki biografistyki pedagogicznej³⁶.

Niestety, samo uznanie, że biografistyka pedagogiczna podejmuje badania biograficzne w specyficznym dla siebie, „pedagogicznym” zakresie przedmiotowym, nie rozwiązuje jeszcze problemu wyjaśnienia jej istoty. Wymaga bowiem doprecyzowania, o jaki przedmiot badań chodzi. W ramach klasycznie ujętej metodologii nauk wyróżnia się przedmiot materialny (obiekt badany, ujmowany w jego całości) oraz przedmiot formalny (aspekt, pod kątem którego prowadzone są badania)³⁷. Wyjaśnienie przedmiotowej specyfiki biografistyki pedagogicznej uwikłane jest zatem w dyskusje dotyczące przedmiotu materialnego i formalnego pedagogiki, zasadności ich rozróżniania oraz istnienia³⁸.

- 34 „Zadaniem biografą jest opis zewnętrznych wydarzeń oraz życia duchowego jednostki, jej motywów działania, ze szczególnym uwzględnieniem odrębności i niepowtarzalności osoby”: G. Karolewicz, *Biografistyka a pedagogika chrześcijańska*, s. 220; W. Doroszewski, *Słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa 1958, s. 526.
- 35 S. Kamiński, *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1998, s. 253; A. Bronk, *Czy pedagogika jest nauką autonomiczną?*, w: *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio, Lublin 2003, s. 54–55, 65.
- 36 A. Wróbel, *Czas i myślenie*, s. 283.
- 37 „Obiekt nauki w punkcie jej wyjścia różni się od obiektu w jej ukonstytuowanym już systemie. W pierwszym wypadku przedmiot badań wskazywany jest jako obszar dla projektowanych obserwacji albo w ogóle dociekań. Bliższego określenia dokonuje się przez wskazanie aspektu rzeczywistości, występującej w ramach wyznaczonego obszaru. Tradycyjni epistemologowie mówili tu o przedmiocie materialnym (ogólnie wzięta dziedzina poznania) oraz formalnym (punkt widzenia rzeczywistości poznawczej) nauki”; S. Kamiński, *Nauka i metoda*, s. 187;
- 38 Stefan Kunowski za przedmiot materialny pedagogiki uznaje mianowicie wychowanie człowieka, natomiast za przedmiot formalny jego przyszłe dobro rozwojowe: S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2001, s. 39–40.

Innym aspektem metodologicznym, który warunkuje wygenerowanie wyraźniej definicji „biografistyki pedagogicznej”, są rozstrzygnięcia terminologiczne odnoszące się do kategorii: „pedagogika”, „edukacja”, „wychowanie”. Ich treściowe odróżnienie jest niebagatelne. Definiowanie „biografistyki pedagogicznej” opiera się bowiem nie tylko na określonym pojęciu (rozumieniu) „pedagogiki”, lecz także na odróżnianiu tej kategorii od innych terminów, pozostających w związkach znaczeniowych z „pedagogiką”. Podobnie jak w przypadku podziału na przedmiot materialny i formalny analizowane rozróżnienia terminologiczne nie są jednoznaczne: każdej z wymienionych wyżej nazw przypisuje się różne pojęcia i w konsekwencji różnie określa się relacje zakresowe między nimi. Co więcej, zasadność ich odróżniania pojawia się wyłącznie w odniesieniu do języka naukowego. W potocznym, szerokim rozumieniu terminy te najczęściej nie są rozróżniane i bywają stosowane zamiennie (synonimicznie). Niestety, niepokojące jest, że niekiedy nie tylko w języku potocznym, lecz także w wypowiedziach naukowych nie szanuje się zachodzących pomiędzy nimi dystynkcji. Nawet na poziomie języka naukowego definicje nazw: „pedagogika”, „wychowanie”, „edukacja” nie są jasno ustalone: ich zakresy nie są ostre, a relacje zakresowe konsekwentnie stosowane³⁹.

Naukowe, specjalistyczne wyjaśnienia terminologiczne każą odróżniać pojęciowo „pedagogikę” od „edukacji” i od „wychowania”. Podczas gdy „edukacja” i „wychowanie” odnoszą się do działalności praktycznej, ukierunkowanej na wspomaganie rozwoju człowieka⁴⁰, nazwę „pedagogika” odnosi się do specyficznego zakresu wiedzy humanistycznej, nauki badającej tę działalność⁴¹: pedagogika jest nauką o wychowaniu (edukacji), a wychowanie (edukacja) jest przedmiotem badań pedagogiki. Swobodne przenoszenie pojęć z nazwy na nazwę jest w istocie zabiegiem utrudniającym precyzyjne definiowanie, poszerzającym zakresy każdej z nazw oraz kwestionującym ich rozłączność zakresową.

39 W. Doroszewski, *Słownik*, t. 6, 1964, s. 221–212; S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, s. 29–32; B. Śliwerski, *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Kraków 2012; M. Jeziorański, *Relacja wychowawcza. Rozumienie – modele – propozycja*, Lublin 2022, s. 81–86; A. Salamucha, *Definicje wychowania w literaturze pedagogicznej*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 32 (2004) z. 2, s. 31–42.

40 W. Okoń, *Nowy słownik*, s. 64, 319.

41 Tamże, s. 207–208.

Zbierając powyższe uwagi metodologiczne, wydaje się zatem, że w aspekcie przedmiotu materialnego „biografistyka pedagogiczna” w rozumieniu wąskim, technicznym (!) zajmuje się (powinna się zajmować?) badaniem życia i działalności osób ważnych dla pedagogiki, twórców idei pedagogicznych. Z definicji: osób profesjonalnie związanych z pedagogiką: pedagogów-naukowców, pedagogów-teoretyków, twórców koncepcji i modeli edukacyjnych (wychowawczych)⁴². Jeśli natomiast uznamy, że w zakres przedmiotu materialnego biografistyki pedagogicznej wchodziłaby także aktywność osób niezwiązanych profesjonalnie z pedagogiką, osób, których życie i działalność ma (różnorodnie określone) znaczenie wychowawcze i edukacyjne – nazwa „biografistyka pedagogiczna” nabiera szerokiego znaczenia. Dla tego typu badań stosowne, jak się wydaje, byłoby raczej zastosowanie nazwy „biografistyka edukacyjna”.

W rzeczywistości badania z zakresu biografistyki pedagogicznej w znakomitej większości funkcjonują w ramach drugiego, szerokiego rozumienia przedmiotu badań tej nauki. Opisują życie i działalność nie tylko pedagogów (naukowców, teoretyków), lecz także (przede wszystkim) życie wychowawców oraz osób znaczących dla kultury, narodu, religii lub społeczności lokalnej⁴³.

Dookreślając biografistykę pedagogiczną w aspekcie przedmiotu formalnego, wyjaśnić należy „pedagogiczny aspekt” prowadzonych na jej terenie badań. Upraszczając, uznać można, że chodzi o ich normatywność. Badania naukowe prowadzone na terenie biografistyki pedagogicznej nie powinny zatem ograniczać się do celów opisowo-wyjaśniających. Specyfika badań pedagogicznych wymaga oceniającego i postulatycznego do nich podejścia⁴⁴, promowania treści (postaw, zachowań, wzorców) wartościowych edukacyjnie oraz niwelowania i piętnowania treści niepożądanych, anty-wartościowych.

- 42 Analogicznie, posługując się wyłącznie kryteriami naukowymi treściowo określany został zakres terminu „historyk wychowania”: W. Szulakiewicz, *Wstęp*, w: A. Meisner, W. Szulakiewicz, *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, s. 12–13.
- 43 „W ich ramy wpisują się biografie pedagogiczne prezentujące życie człowieka, jego edukacji na tle epoki, lub też ukazujące epokę przez pryzmat losów bohatera biografii”: E. Sapia-Drewniak, *Biografie nauczycieli śląskich*, s. 39.
- 44 S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, s. 41; M. Jeziorański, *Relacja wychowawcza*, s. 58–63.

Dyscyplinarne i funkcjonalne określenie biografistyki pedagogicznej

Nadanie badaniom biograficznym charakteru pedagogicznego odnosi się również do innych (niż przedmiotowe) aspektów struktury nauki. Chodzi zwłaszcza o określenie takich jej elementów jak: cele, język, metody badawcze, struktura. Treści te, jako istotne dla matateoretycznej charakterystyki nauki wymagają stałych skrupulatnych badań (przemyśleń). Wykraczają one jednak poza zakres prezentowanego artykułu, dlatego pozwolę sobie jedynie na wskazanie głównych, wybranych problemów z tego zakresu.

Analizyczne podejście badawcze przyjęte w prezentowanych dociekaniach wskazuje, że biografistyka pedagogiczna jest typem biografistyki, a zatem że jest to nauka w pierwszym rzędzie historyczna. Za tego typu ujęciem przemawia także fakt, że nauka ta uprawiana jest przez historyków (pedagogów i historyków, historyków wychowania), wykorzystujących w swojej pracy warsztat badawczy typowy dla badań historycznych⁴⁵. Jednak inne wskaźniki metodologiczne zdają się świadczyć, że biografistyka pedagogiczna posiada cechy subdyscypliny pedagogicznej. Chodzi zwłaszcza o kryteria administracyjne: umiejscowienia katedr biografistyki w instytutach lub wydziałach pedagogicznych, realizację awansów zawodowych w dyscyplinie pedagogiki, afiliację dorobku naukowego biografistów do pedagogiki⁴⁶.

Oczywiście, zarysowaną opozycję można traktować jako pozorną lub nieistotną. W myśl koncepcji badań interdyscyplinarnych oraz modelu pedagogiki jako nauki złożonej, podejmującej współpracę badawczą z wieloma naukami pomocniczymi⁴⁷, traci ona swą zasadność (a przynajmniej jest ona osłabiona). Jednocześnie uwidacznia się inna, nie często artykułowana przesłanka: a mianowicie, że podział ten opiera się na klasycznej koncepcji nauki⁴⁸. Upowszechnianie się poglądów postmodernistycznych promuje antydemarkacyjne

45 „Najogólniej stwierdzić należy, że biografistyka pod względem metody związana jest z historiografią i powinna podporządkować się rygorom historycznego myślenia”: G. Karolewicz, *Biografistyka a pedagogika chrześcijańska*, s. 225.

46 Np.: Skrzyniarz R., *Katedra Biografistyki Pedagogicznej*, s. 189–193.

47 S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, s. 49–62.

48 M. Walczak, *Racjonalność nauki. Problemy, koncepcje, argumenty*. Lublin 2006, s. 87–230.

poglądy na naukę, kwestionujące ostre rozróżnienia między naukami szczegółowymi. Okazuje się więc, że przyjmowane typologie nauk nie są ostateczne, bezwzględne czy obiektywne. Przeciwnie są one umowne oraz uwarunkowane szerszymi dyskusjami naukoznawczymi⁴⁹. W konsekwencji pytanie o specyfikę dyscyplinarną biografistyki pedagogicznej można traktować jako względne, mające sens jedynie przy przyjęciu demarkacyjnego przekonania o teoretycznej i metodologicznej odrębności nauk.

Niezależnie od przyjętego zaplecza matateoretycznego, metodologiczne podobieństwa między pedagogiką a biografistyką są wyraźne. Obie, jako nauki humanistyczne, dążą nie tylko do opisu przedmiotu badań, lecz przede wszystkim do rozumienia (!) jego istoty i określenia jego wieloaspektowego znaczenia. Realizując, cele poznawcze uzupełniają je o cele praktyczne: oceniają opisaną i wyjaśnioną rzeczywistość. Obie nauki posługują się również zbliżonymi technikami badawczymi, do których grona należą chociażby: wywiad narracyjny, analiza dokumentacji instytucji, analiza dokumentów osobistych⁵⁰.

Oczywiście, pedagogiczny charakter biografistyki pedagogicznej wykracza poza proste podobieństwa metodologiczne. Uznanie biografistyki pedagogicznej za naukę pedagogiczną skutkuje (powinno skutkować) wprowadzeniem na jej teren właściwych dla pedagogiki sposobów interpretacji wyników badań oraz budowania teorii. Prowadzone być one powinny w oparciu o elementarne kategorie pedagogiczne, jak chociażby: wychowanie, dobro wychowanka, wspieranie rozwoju, relacja wychowawcza, przykład osobowy.

Biografistyka pedagogiczna może i powinna pełnić specyficzne funkcje w pedagogice. Jej swoistość badawcza daje możliwość wprowadzenia do pedagogiki wielu istotnych treści. Wykraczają one poza zadania poznawcze i dotyczą wspomnianych wyżej celów praktycznych. W aspekcie poznawczym chodzi o wiedzę dotyczącą sylwetki i działalności ważnych dla pedagogiki osób. Generowana jest tu również wiedza dotycząca społecznego, kulturowego, politycznego, a nawet ekonomicznego kontekstu ich funkcjonowania. Chodzi zatem nie tylko o wiedzę biograficzną wąsko pojętą, lecz także o szeroką (wieloaspektową)

49 A. Bronk, *Zrozumieć świat współczesny*, Lublin 1998, s. 51–74.

50 R. Skrzyniarz, *Dokumenty źródłem analiz...*, s. 275–291.

wiedzę historyczną, dająca możliwość rozumienia i interpretacji różnorodnych zjawisk i procesów dziejowych⁵¹.

Na szczególną uwagę zasługują praktyczne funkcje realizowane przez biografistykę pedagogiczną. Sprowadzić je można do zadań normatywnych, tożsamościowych, humanistycznych oraz krytycznych. Generowane w trakcie badań biograficznych informacje służą w pedagogice określaniu treści teleologicznych i normatywnych: wzorów, zasad, celów i norm wychowania. Są one na tyle istotne, że stanowią realizację specyficznego dla pedagogiki celowościowego principium, jakim jest kreowanie (!) praktyki wychowawczej. Opisy życia, cech charakterologicznych i działalności ludzi wybitnych stanowić mogą podstawę do określania osobowych wzorów wychowania. Ich oddziaływanie może mieć zarówno charakter indywidualny, jak i grupowy: może kształtować jednostki (wychowanków), jak i wpływać na społeczeństwo⁵².

Nie sposób pisać o znaczeniu badań biograficznych w pedagogice bez odniesienia się do ich zadań tożsamościowych. Metateoretyczne analizy historyczne wyraźnie pokazują, że gromadzona w ich trakcie wiedza nie tylko służyła budowaniu (utrzymaniu) tożsamości określonych grup ludzi, lecz że badania biograficzne już w punkcie wyjścia podejmowane są ze względu na potrzebę utrzymania tożsamości i spójności tychże grup⁵³.

Innym zadaniem, jakie realizują badania biograficzne, jest humanizacja wiedzy pedagogicznej. Poznawcze skoncentrowanie się na osobach i ich działalności jest powrotem do klasycznego modelu nauk humanistycznych, jako nauk „rozumiejących” człowieka i wartość jego wytworów⁵⁴. Pokazują one, że u podstaw wydarzeń, procesów i zjawisk społeczno-kulturowych stoi

51 G. Karolewicz, *Biografistyka a pedagogika chrześcijańska*, s. 225; W. Szulakiewicz, *Biografistyka*, s. 12–14; E. Walewander, *Biografistyka pedagogiczna i jej przekaz*, s. 251–254.

52 „[...] pedagoga interesują postacie wzorcowe, kształtujące postawy wychowanka. Chodzi zwłaszcza o ludzi wyjątkowych, którzy znacząco wpłynęli na kształtowanie duchowego oblicza poszczególnych środowisk, całego narodu, a nawet stały się własnością ogólnoludzką”: G. Karolewicz, *Biografistyka a pedagogika chrześcijańska*, s. 221.

53 E. Sapia-Drewniak, *Biografie nauczycieli śląskich*, s. 37–51.

54 A. Kamiński, *Nauka i metoda*, s. 147–150, 293–300.

jednostka⁵⁵, że są one jej wytworami, a przez to są od niej zależne. Rozumienie świata (świata ludzkich wytworów) opiera się na szacunku wobec człowieka, rozumienia jego istoty i pokory wobec jego godności⁵⁶.

Praktycznym efektem badań prowadzonych w ramach biografistyki pedagogicznej pozostaje także kształtowanie postawy krytycznej. Odkrywanie prawdy o działalności poszczególnych osób i czasach, w jakich żyli nabiera szczególnego znaczenia współcześnie. Intensywny rozwój mediów pozwala na tworzenie i upowszechnianie różnorodnych treści, bywa, że niemających uzasadnienia w rzeczywistości (w historii)⁵⁷. Niezależnie, czy generowane są one świadomie i celowo, czy spontanicznie i bezrefleksyjnie, wpływają na masowe rozumienie dziejów, a przez nie na rozumienie współczesności. Połączone z propagandą i interesami politycznymi skutecznie kształtują świadomość pokoleniową⁵⁸.

* * *

Biografistyka pedagogiczna pełni istotną, wręcz osiową rolę w badaniach pedagogicznych. Dotyczy ona zarówno poziomu teoretycznego (poznawczego) jak i praktycznego. Jej związki z pedagogiką są esencjonalne i rozciągnięte w czasie, sięgają początków istnienia obu nauk, są oparte na rozumiejącym badaniu człowieka i jego wytworów.

Mimo tego znaczenie biografistyki pedagogicznej w pedagogice wydaje się niedoceniane. Świadczy o tym ewokowane przez biografistów – metodologów pomijanie leksykograficznych opracowań biografistyki pedagogicznej i trudności w jej definiowaniu. Bogatemu dorobkowi badań przedmiotowych towarzyszyć powinna poszerzona refleksja metateoretyczna. Jej poziom świadczy o okrzepnięciu metodologicznym i teoretycznym nauki, o jej dojrzałości i autonomii.

55 W. Segiet, *Edukacja i biografia*, s. 229–230.

56 „[...] biograf zwraca uwagę, że we wszystkich badaniach naukowych nie można zgubić człowieka, że stanowi on wartość nadrzędną. W biografistyce przypomina się, o konieczności indywidualnego podejścia do osoby, otwarcia się na wartości personalistyczne [...]”: G. Karolewicz, *Biografistyka a pedagogika chrześcijańska*, s. 227; W. Szulakiewicz, *Biografistyka*, s. 13.

57 G. Karolewicz, *Biografistyka a pedagogika chrześcijańska*, s. 227.

58 E. Walewander, *Biografistyka pedagogiczna i jej przekaz*, s. 251–254.

Streszczenie: Artykuł ma charakter metodologiczny. Jego przedmiotem jest biografistyka pedagogiczna rozumiana jako dyscyplina naukowa (subdyscyplina pedagogiczna). Opierając się na metodzie analitycznej autor analizuje wybrane teksty dotyczące biografistyki pedagogicznej. Na ich podstawie formułuje uwagi mające służyć wypracowaniu modelu (definicji) biografistyki pedagogicznej. Sformułowane informacje odnoszą się do: dziejów, osadzenia administracyjnego, przedmiotu, celów, funkcji oraz metodologicznych związków z pedagogiką biografistyki pedagogicznej.

Słowa kluczowe: biografistyka pedagogiczna, nauka, humanistyka, pedagogika.

Bibliografia

- Bronk A., Czy pedagogika jest nauką autonomiczną?, w: *W trosce o integralne wychowanie*, red. M. Nowak, T. Ożóg, A. Rynio, Lublin 2003, s. 47–76.
- Bronk A., *Metoda naukowa*, „Nauka”, 1 (2006) s. 47–64.
- Doroszewski W., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1958–1964.
- Dubas E., *Andragogiczne badania biografii – zakresy, trudności, etyka badacza (wybrane aspekty)*, w: *Biografie i uczenie się*, red. E. Dubas, J. Stelmaszczyk, seria: *Biografia i Badanie Biografii*, t. 4, Łódź 2015, s. 31–47.
- Dubas E., *Czas, biografia i badania biograficzne w andragogice*, „Edukacja Dorosłych”, 2 (2014) s. 13–27.
- Dziaczkowska L., *Metoda biograficzna w badaniach pedagogicznych*, w: *Przedmiot, źródła i metody badań w biografii*, red. R. Skrzyniarz, L. Dziaczkowska, D. Opozda, Lublin 2016, s. 437–448.
- Fiłek J., *Biografia duchowa*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, red. F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski, Lublin 1989, kol. 572–573.
- Historia wychowania. Słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, Olsztyn 2002.
- Guziuk-Tkacz M., Siegień-Matyjewicz A. J., *Leksykon terminów metodologicznych. Nauki pedagogiczne i pokrewne*, Warszawa 2012.
- Jasińska-Wojtkowska M., *Biografia*, w: *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 4, red. J. Wojnowski, Warszawa 2001, s. 86–87.
- Jeziarański M., *Relacja wychowawcza. Rozumienie – modele – propozycja*, Lublin: 2022.
- Kamiński S., *Nauka i metoda. Pojęcie nauki i klasyfikacja nauk*, Lublin 1992.
- Karolewicz G., *Biografistyka a pedagogika chrześcijańska*, w: *Pedagogika chrześcijańska. Między tradycją a współczesnością*, red. A. Rynio, Lublin 2007, s. 220–229.
- Kublikowski R., *Definicja, analiza i opis*, w: *Metodologia: tradycja i perspektywy*, red. M. Walczak, Lublin 2010, s. 63–74.
- Kunowski S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2001.

- Kupisiewicz C., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 2009.
- Lalak D., *Badania biograficzne – standardy wiarygodności oraz walory edukacyjno-rozwojowe*, w: M. Boryczko, D. Jaworska, R. Krenz, D. Lalak, A. Ostaszewska, B. Skrzypczak, *Aktywna biografia w przestrzeni społecznej*, Kwidzyn 2014, s. 13–18.
- Meissner A., Szulakiewicz W., *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń 2008.
- Pedagogika, red. B. Milerski, B. Śliwerski, Warszawa 2000.
- Nowak-Dziemianowicz M., *Podmiot w narracjach. Narracja, autobiografia, tożsamość*, „Forum Oświatowe”, 2008, numer specjalny, s. 181–194.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996.
- Partyka W., *Badania nad dziejami opieki społecznej. Mistrzowie i inicjatorzy*, w: *Nauczyciele. Szkice portretów uczonych i nauczycieli*, red. A. Królikowska, J. Falkowska, Kraków 2018, s. 139–148.
- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa 2003.
- Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Warszawa 1996.
- Salamucha A., *Definicje wychowania w literaturze pedagogicznej*, „Roczniki Nauk Społecznych”, 32 (2004) z. 2, s. 31–42.
- Sapia-Drewniak E., *Biografie nauczycieli śląskich. Źródła i stan badań*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”, 31 (2016) s. 37–51.
- Segiet W., *Edukacja i biografia. W kręgu wzajemnych znaczeń i wybranych odniesień*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 6 (2021) nr 1, s. 295–311, DOI: 10.36578/BP.2021.06.33.
- Semkowicz W., *Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, Kraków 1999.
- Sipińska D., *Metoda biograficzna*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, Warszawa 2004, s. 157–167.
- Skrzyniarz R., *Dokumenty źródłem analiz i badań w pedagogice*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 3 (2018) nr 1, s. 275–291, DOI: 10.36578/BP.2018.03.21.
- Skrzyniarz R., *Katedra Biografistyki Pedagogicznej*, w: *Pedagogika na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Historia i współczesność*, red. A. Rynio, R. Skrzyniarz, Lublin–Kielce 2011, s. 189–193.
- Skrzyniarz R., *Sylwetki byłych profesorów i wykładowców Pedagogiki KUL*, w: *Pedagogika na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Historia i współczesność*, red. A. Rynio, R. Skrzyniarz, Lublin–Kielce 2011, s. 41–64.
- Skrzyniarz R., *Wprowadzenie*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 1 (2016) nr 1, s. 9–19, DOI: 10.36578/BP.2016.01.01.
- Skrzyniarz R., *Zmagania z archiwami w kontekście badań biograficznych*, „Roczniki Pedagogiczne”, 8 (2016) nr 1, s. 63–77, DOI: 10.18290/rped.2016.8(44).1-6.
- Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*, red. Z. Staszczak, Warszawa–Poznań 1987.
- Szulakiewicz W., *Biografistyka i jej miejsce w historiografii edukacyjnej po II wojnie światowej*, „Biuletyn Historii Wychowania”, 19–20 (2004) s. 5–14, DOI: 10.14746/bhw.2004.19.20.1.

- Szulakiewicz W., *Wstęp*, w: A. Meissner, W. Szulakiewicz, *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń 2008, s. 11–21.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2006.
- Śliwerski B., *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*, Kraków 2012.
- Walczak M., *Racjonalność nauki. Problemy, koncepcje, argumenty*, Lublin 2006.
- Walewander E., *Biografia jako istotny element badań regionalnych*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 1 (2016) nr 1, s. 240–258, DOI: 10.36578/BP.2016.01.15.
- Walewander E., *Biografistyka pedagogiczna i jej przekaz*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, 62 (2019) nr 1–2, s. 247–256, DOI: 10.17460/PHO_2019.1_2.15.
- Wałęga A., *Biografistyka w naukach o wychowaniu. Na marginesie pracy: Stefania Mazurek. Biografia pedagogiczna*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika”, 28 (2012) z. 405, s. 69–76.
- Witkowska A., *Hagiografia*, w: Encyklopedia Katolicka, t. 6, red. J. Walkusz, Lublin 1993, kol. 475–481.
- Wróbel A., *Czas i myślenie w kategoriach teoretycznych. Konteksty antropologiczno-metodologiczne a specyfika badań biograficznych*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 6 (2021) nr 1, s. 279–294, DOI: 10.36578/bp.2021.06.35.